

Foto 1. Het leefgebied van de boomkikkers in de Kievittepolder bij Cadzand-Bad (foto: F. Schenk).

In Nederland en België is de boomkikker (*Hyla arborea*) zeldzaam. De populatie is in beide landen sterk versnipperd. In de jaren 1960 vormden de West-Vlaamse en Zeeuwse boomkikkers een grensoverschrijdende populatie. Die verbrokkelde snel in de daaropvolgende jaren. Eind jaren 80 bleven er nog slechts 520 roepende mannetjes in het hele Zwingebied over. De natuurorganisaties en overheden hebben sindsdien een veelomvattend herstelplan uitgevoerd dat uiteindelijk resulteert in een sinds enkele jaren exponentieel groeiende populatie. Hoe is dit succesverhaal in de Zwinstreek verlopen?

Boomkikkers terug van bijna weggeweest in de Zwinstreek

Fred Schenk & Rudi Vantorre

In België zijn twee geïsoleerde boomkikkerpopulaties aanwezig, te weten in noordoost Limburg en in de Zwinstreek. Beide populaties gingen enkele decennia geleden door een diep dal, maar door soortgerichte maatregelen groeien ze weer. Nederland telt versnipperde populaties in onder meer Limburg, Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Zeeuws-Vlaanderen, in casu de Zwinstreek (Stumpel et al., 2009). Voortplanting vindt plaats in visvrije, zonnig gelegen en matig voedselrijke wateren. De larven zijn gevoelig voor predatie door vissen en libellelarven.

Ideaal zijn pas gegraven wateren of poelen die later in de zomer droogvallen. Na de metamorfose verlaten de dieren het water en zoeken beschutting in naburige hoge begroeiing. Als landhabitat zijn vooral zonnig gelegen zoom- en mantelvegetaties, vegetaties van meerjarige kruiden, bramen en doornstruwelen van belang. Zij overwinteren onder strooisel, in boomspleten en soms ook in kelders, schuren en plantenkassen. Adulte boomkikkers kunnen in de hoge begroeiing wel een kilometer afleggen en zo nieuw leefgebied koloniseren. De afname van de boomkikker eind vorige eeuw was het directe gevolg van de algehele verslechtering van het leefgebied en in het bijzonder het verdwijnen van de benodigde landschapselementen.

Dieptepunt

Met nog slechts een 520-tal roepende mannetjes bereikte de verbrokkelde Zwinstreekpopulatie eind van de jaren 1980 een dieptepunt (fig. 1). Sterkhouders waren de relictpopulaties in de Kievittepolder (90), het nabijgelegen Retranchement (110) en Aardenburg (140 roepers). Aan Belgische zijde waren boomkikkers in de jaren 1960-1970 nog bekend van quasi het volledige Knokse grondgebied, maar de populatie nam in omvang en verspreiding af (Zwaenepoel & Declercq, 2016). In de jaren 80 werd de

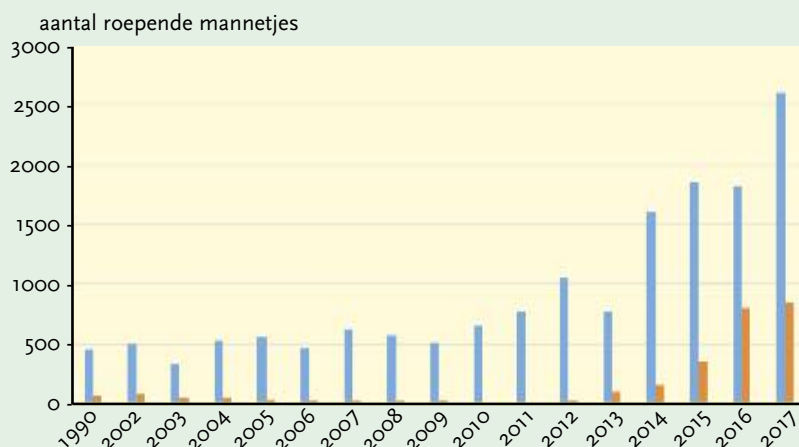

Fig. 1. Populatieverloop van de boomkikker over de periode 1990-2017 in de grensoverschrijdende Zwinstreek op basis van het aantal roepende mannetjes tijdens de voortplantingsperiode op Nederlands (■) en Vlaams (■) grondgebied.

Foto 2. De Willem-Leopoldpolder (Retranchement), na het uitvoeren van natuurinrichtingswerken onder meer in voormalig akkerland ten behoeve van de boomkikker.

Bemerkt de waterpartijen en de verspreid aanwezige (bramen-)struweeltjes als belangrijke onderdelen van geschikt boomkikkerhabitat (foto: R. Vantorre).

populatie in de wijde omgeving rond het Zwin op een 70-tal mannetjes geschat (Vervoort & Goddeeris, 1996).

Stabilisatie (1995-2005)

Om de bedreigde boomkikkerpopulatie te redden hebben de lokale natuurverenigingen het initiatief genomen: aan Belgische zijde Natuurpunt Knokke-Heist, voor Nederland de Zeeuwse natuurvereniging 'Het Duimpje'. Er is een omvattend actieplan uitgewerkt (Herrier & Vantorre, 1993; van der Krogt, 1995) dat grensoverschrijdend moest voorzien in het inrichten van nieuw leefgebied en het creëren van migratiecorridors tussen de restpopulaties en nieuwe leefgebieden. Een derde pijler van het plan bestond uit communicatie, educatie en het zoeken naar medewerking van grondeigenaren en overheden. Naast beide vrijwilligersverenigingen schaalden stichting Het Zeeuwse Landschap (beheerder en eigenaar van natuurterreinen in de Zwinstreek), gemeente Knokke-Heist, Provincies Zeeland en West-Vlaanderen en het ANB zich achter de doelstellingen van het actieplan. Sindsdien zijn de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Ontwikkeling van nieuw 'boomkikker-vriendelijk' natuurgebied;
- Een 100-tal nieuw gegraven poelen in de Zwinstreek;
- Enkele kilometers aangeplant doornstruweel op dijken en kanaalbermen;
- Verruigde stroken op dijken die als corridor zijn ingericht;
- Voorlichting aan omwonenden ter promotie en bescherming van de boomkikker.

Fig. 2. Locaties waar in hoofdzaak tussen 2005-2010 natuurinrichtingswerken zijn uitgevoerd ten behoeve van de boomkikkerpopulatie in de grensoverschrijdende Zwinstreek (bron: R. Vantorre). Dit was onder meer het geval in het VNR Zwin-duinen en -polders (1), de Kievittepolder (2), de Willem-Leopoldpolder (grondgebied Retranchement, 3), ten zuiden van Retranchement (4), in de Knokkert (5) en ten noorden van Aardenburg (6).

Foto 3. Juveniele boomkikkers bij Olieschans (omgeving Aardenburg, Zeeuws-Vlaanderen (foto: F. Schenk).

Met de uitvoering van het herstelprogramma kon de achteruitgang van de boomkikker vooral in het Nederlandse deel van de Zwinstreek rond de eeuwwisseling worden gestopt. De populatie schommelde toen rond de 500 roepende mannetjes. Het belangrijkste bolwerk waren de wallen van Retranchement en de nabijgelegen Kievittepolder. In Aardenburg liepen de aantallen toen nog terug. In Knokke-Heist was de trend nog ronduit negatief: de geïsoleerde relictpopulatie (10-50 roepers) concentreerde zich rond een private tuinvijver, een weinig duurzame situatie.

Spectaculaire toename vanaf 2010

Om tot een grensoverschrijdende vitale populatie te komen waren verdergaande maatregelen noodzakelijk. In het kader van realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (tegenwoordig Natuur Netwerk Nederland) werden in Zeeuws-Vlaanderen op initiatief van de Provincie Zeeland enkele duizenden ha landbouwgrond naar natuurgebied omgevormd (fig. 2). Aan Vlaamse zijde werd in het kader van het Life project 'ZENO' door het ANB tussen 2008 en 2010 eveneens boomkikkerhabitat ingericht en hersteld in het nieuw verworven natuurreserveaat Zwinduinen en -polders (220 ha). De landzijde van de nieuwe zeeverende Zwindijk wordt thans als corridor ingericht. Door het West-Vlaamse provinciebestuur is in het voormalige Zwin-vogelpark en langs het kanaal Brugge-Sluis bijkomend leefgebied ontwikkeld. Na uitvoering van deze werken nam het aantal boomkikkers vanaf 2010 spectaculair toe tot ruim 3400 roepende mannetjes in 2017 (fig. 1).

Enkele waarnemingen van boomkikkers langs de Internationale Dijk en zelfs in de Zwinvlakte doen veronderstellen dat de kolonisatie van de Zwinduinen is gebeurd vanuit het bolwerk Retranchement, Willem Leopoldpolder (Cadzand) en Kievittepolder. De nieuw gegraven en geruimde waterpartijen, ruigten en struweel in de Zwinduinen lieten vervolgens een succesvolle vestiging en uitbreiding toe. Vanaf 2013 werd de wijdere omgeving, o.a. de Oude Hazegraspolder,

met succes gekoloniseerd. Een jaar later werden de eerste roepende mannetjes getoond in de omgeving van het kanaal Brugge-Sluis (Sint-Anna ter Muiden). De herkolonisatie van de gehele Zwinstreek is inmiddels (2018) een feit en steeds vaker worden boomkikkers ook buiten de Zwinstreek aangetroffen. De populatie aan Vlaamse zijde kan nog verder aangroeien door het innemen van potentieel geschikt leefgebied langs het kanaal Brugge-Sluis. Het aandeel van 'Vlaamse' dieren in de totale Zwinstreek populatie (25% in 2017) zal waarschijnlijk nog verder toenemen (fig. 1). Ook in Zeeuws-Vlaanderen liggen natuurgebieden gereed voor kolonisatie. Op korte termijn kan daarom verwacht worden dat de populatie nog zal aangroeien tot 4000-4500 roepende mannetjes.

Literatuur

- Herrier, J.L. & R. Vantorre, 1993.** Boomkikkeractieplan Zwinstreek (Natuurpunt).
- Kroght, G. van der, 1995.** Boomkikker-actieplan, amfibieën in de grensoverschrijdende Zwinstreek, met prioriteit bij de Boomkikker; een actieplan voor behoud en herstel. Plan Boomkikker, Natuurbeschermingsvereniging 't Duumpje, West-Zeeuws-Vlaanderen.
- Stumpel, A.H.P., J. Stronks & R. Zollinger, 2009.** De Boomkikker. In: Creemers, R. & J. van Delft (red.). Nederlandse Fauna 9. De amfibieën en reptielen van Nederland. Herkenning, verspreiding & leefwijze: 186-198.
- Vervoort, R. & B. Goddeeris, 1996.** Maatregelenprogramma voor het behoud van de Boomkikker (*Hyla arborea*) in Vlaanderen. KBIN i.o.v. AMINAL.
- Zwaenepoel, A. & L. Declercq, 2016.** Nieuwe 'oude' gegevens over boomkikker en rugstreep-pad. De Spille13 (2): 6-9.

Summary

Return of the Zwin Tree frog population

The European tree frog (*Hyla arborea*) is a rare species in Belgium and the Netherlands. It occurs in marshlands, damp meadows, reed beds, and sometimes gardens. The population in both countries is severely fragmented. Therefore this species is listed in both countries on the Red List as threatened. It is strictly protected under the Bern Convention (Annex II) and the Habitats Directive (Annex IV). Until the seventies an important Belgian-Dutch cross-border population occurred (provinces West-Flanders and Zeeland). This population declined and became fragmented due to habitat loss. At the end of the 1980s only about 520 calling males remained. The local NGO's worked out a first cross-border nature habitat restoration program in the nineties. As a result the local tree frog population stabilized. Next, the NGO's and the authorities worked out a more structural restoration program including a network of new tree frog-minded nature reserves and corridors. This structural restoration program (the Netherlands 2002-2010, Belgium 2008-2010) proved to be very successful, as the Zwin tree frog population rose to approximately 3400 calling males by 2017. A further increase is expected.

F. Schenk
Stichting Het Zeeuwse Landschap
Philipsweg 9A
NL-4501 PH Oostburg
f.schenk@hetzeeuwselandschap.nl

R. Vantorre
Natuurpunt Knokke-Heist
Zomerpad 10
B-8301 Knokke-Heist
Rudi.vantorre@telenet.be